

Повномасштабний РРС в Україні почав формуватися після проведення економічної реформи 1992 року, які визначили перехід до ринкової економіки. Першим індикатором формування трудових відносин ринкового характеру стало безробіття. У сучасних умовах використання регіонального критерію для дослідження РРС — об'єктивна необхідність, обумовлена дією групи факторів (нерівномірність розміщення продуктивних сил, особливості в етнотемографічному розвитку регіонів, руйнування існуючих міжрегіональних господарських зв'язків.

Література

1. *Крафтс Н. Ф. Р.* Экономическая теория и история // Панорама экономической мысли конца XX столетия / Ред. Д. Гринзюэй, М. Блини, И. Стюарт: В 2 т. — СПб., 2002. — Т.2. — С. 991—1013.
2. *Катренко, А. В.* Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації [Текст]: навч. посіб. для студ. вузів / А. В. Катренко. — Львів: Новий Світ— 2000, 2007. — 419 с.
3. *Злупко С.М.* Економічна історія України: Навч. посіб. — К.: Знання, 2006. — 367 с.
4. *Долішній М. І.* Проблеми ринку праці: потенціал науки в регіональних інтересах управління / М. І. Долішній, У. Я. Садова, Л. К. Семів // Регіональна економіка. — 2000. — № 1. — С. 76—83.
5. *Діденко Я.* Ринок праці України в аспекті національної ментальності // Україна: аспекти праці. — 2003. — № 8. — С. 26—30.

Статтю подано до редакції 19.06.2012 р.

УДК 316.42:331.101

Л. В. Шаульська, д-р екон. наук, проф., ДонНУ
А. Д. Панькова, економіст, ІЕП НАН України

ТРУДОВА СФЕРА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК: ВЗАЄМОБУМОВЛЕНІСТЬ ТА ВЗАЄМОДІЯ

АНОТАЦІЯ. В статті визначена роль трудової сфери в процесі реалізації концепції сталого розвитку національної економіки. Враховані принципи сталості як механізм розвитку соціально-трудової сфери України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: трудова сфера, сталий розвиток, зайнятість, персонал, оплата праці, умови праці, гідна праця.

АННОТАЦИЯ. В статье определена роль трудовой сферы в процессе реализации концепции устойчивого развития национальной

економики. Учтены принципы устойчивости как механизм развития социально-трудовой сферы Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: трудовая сфера, устойчивое развитие, занятость, персонал, оплата труда, условия труда, достойный труд.

ANNOTATION. The article defines the role of work-related issues in the implementation of the concept of sustainable development of the national economy. Takes into account the principles of sustainability as a mechanism of social and labor sphere in Ukraine.

KEYWORDS: labor sector, sustainable development, employment, personnel, wages, working conditions, decent work.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття в багатьох сферах світового розвитку поглибились кризові явища. Така тенденція поставила людство перед необхідністю формування нового світогляду, обґрунтування нових цінностей, морально-етичних критеріїв та корекції спільних цілей і пріоритетів. Концепція сталого розвитку є відносно новим механізмом збереження існуючих ресурсів для теперішніх та майбутніх поколінь, вона передбачає збалансовану, гармонійну взаємодію трьох основних сфер (економічної, екологічної та соціальної) у процесі соціально-економічного розвитку. Досягнення ефективного результату від реалізації даної концепції можливо за умови впровадження принципів сталості у господарську сферу, що потребує, по-перше, усвідомлення відповідної ідеології суб'єктами господарювання та, по-друге, формування механізмів стимулювання їх до моделей діяльності, що відповідають концепції сталого розвитку. В національній економіці трудова сфера є саме тим вектором, за допомогою якого можна вплинути на впровадження та реалізацію принципів сталого розвитку в Україні. Сфера праці виступає одночасно джерелом реалізації концепції сталого розвитку та її фактором. Трудова сфера впливає на сталий розвиток через трудові відносини, що формують певні моделі зайнятості населення, заробітної плати, умов праці, розвитку персоналу.

В контексті досягнення сталого розвитку праця відіграє особливу роль, оскільки виступає об'єднуючою категорією між економічною, соціальною та екологічною складовими. Ідеї та принципи сталого розвитку, з одного боку, збагачують простір економіки праці, розширюють традиційні уявлення про зміст і характер праці, формують нові типи трудових відносин, вносять зміни у філософію оцінки ефективності праці. З іншого боку, невідповідність вимогам досягнення сталого розвитку у трудовій сфері обумовлює певні перешкоди у його становленні. Реалізація концепції сталого розвитку повинна позитивно впливати на тру-

дову сферу, базуватися на засадах гідної праці, які передбачають гарантовану зайнятість населення, гідну оплату праці робітників, сприятливі умови праці, розвитку персоналу тощо.

Метою статті є визначення ролі трудової сфери в процесі реалізації принципів сталого розвитку та механізмів їх врахування принципів сталості для оновлення соціально-трудової сфери.

Аналіз останніх публікацій. Різним аспектам сталого розвитку присвячено значну кількість наукових праць. Серед зарубіжних авторів, які досліджують політичні і міжнародні аспекти сталого розвитку відомими є Д. Медоуз, Л. Браун, Г. Гарднер, Н. Картер, Ш. Лиле. Вплив глобалізації на сталий розвиток досліджується в працях Д. Кортена, К. Флавіна, Г. Френч. Глибоко аналізують теоретичні і практичні проблеми сталого розвитку такі російські автори, як В. Белкін, Х. Гизатулін, С. Глазачов, В. Голубев, К. Даніелян, Б. Маклярський, Н. Потрубач, Т. Петрова, В. Писарев, І. Потравний, А. Урсул.

Питання сталого розвитку стали предметом усвідомлення, вивчення і обговорення у колі науковців та фахівців України з початку 90-х років. Проблеми та перспективи імплементації принципів сталості в національну економічну систему окреслено в працях Б. Буркинського, З. Герасимчук, С. Герасимової, Л. Круглякової, В. Кухар, О. Майданник, О. Осауленко, В. Степанова, Ю. Туниці, Є. Охлобистова, М. Хвесика, С. Харічкова, О. Царенко, О. Черкас, В. Шевчук. Проблеми праці в контексті сталого розвитку досліджують О. Амоша, А. Колот, О. Новікова, В. Антонюк, Є. Кінько та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі реалізації концепції сталого розвитку, праця має особливе значення, оскільки виступає фактором досягнення принципів сталого розвитку. Трудова сфера, як джерело реалізації принципів сталого розвитку потребує певних змін у структурі трудового потенціалу; у сфері зайнятості і соціально-трудових відносин; у підвищенні якості і конкурентоспроможності робочої сили; у розширенні договірних засад, у досягненні узгодженості інтересів найманих працівників та роботодавців; у підвищенні рівня соціальної захищеності працівників і ефективності соціального діалогу.

Традиційно виокремлюються економічна, соціальна та екологічна сфери в рамках яких очікується реалізація принципів сталого розвитку. Кожна з цих сфер за своїм змістом, цілями і пріоритетами, механізмами функціонування безпосередньо пов'язані зі сферою праці.

На рис. 1 окреслено напрями взаємозв'язку між пріоритетами сталого розвитку та можливостями їх досягнення, зосередженими в трудовій сфері.

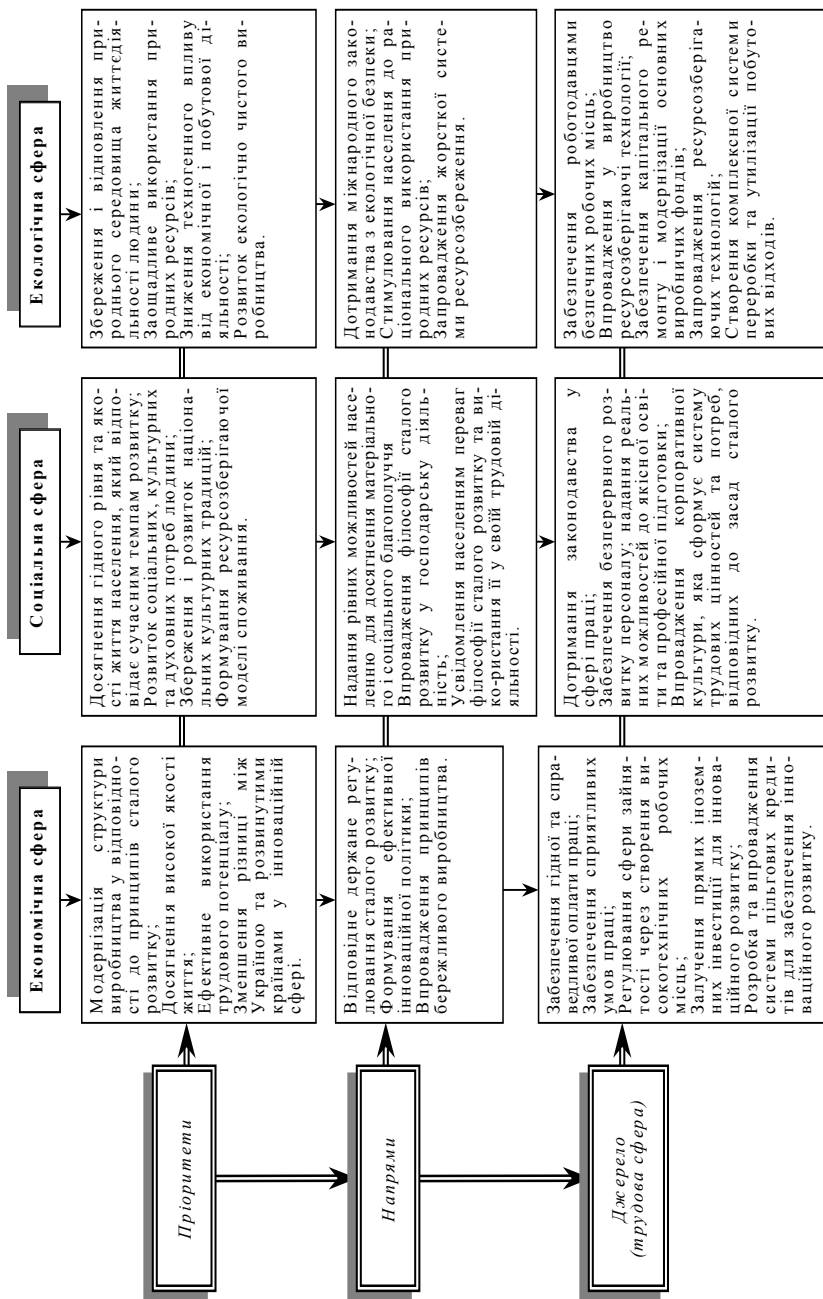

Рис. 1. Взаємозв'язок сталого розвитку та трудової сфери

Дана схема дозволяє зрозуміти значення та місце трудової сфери у реалізації концепції сталого розвитку. Зв'язок між трудовою сферою та сталим розвитком є двостороннім та взаємозалежним, тобто визначені пріоритети сталого розвитку мають вплив на трудову сферу, але якщо змінюються показники трудової сфери, то це призводить до зміни реалізації принципів сталого розвитку.

Економічна сфера сталого розвитку базується на забезпеченні ефективної зайнятості, отриманні гідних доходів та досягненні високої якості життя на основі інноваційного розвитку та раціонального споживання матеріальних ресурсів. З одного боку, ці напрями мають забезпечувати реалізацію концепції сталого розвитку, а з іншого, вони являють собою основні орієнтири у розвитку трудової сфери. Поставлені у концепції цілі дають нові можливості для розвитку сфери праці відповідно до принципів ефективності та конкурентоспроможності.

Метою соціальної сфери сталого розвитку є досягнення гідного рівня та якості життя населення, який відповідає сучасним темпам розвитку, що стає можливим завдяки забезпеченню рівних можливостей для досягнення матеріального і соціального благополуччя.

Найважливішими завданнями екологічної складової є подолання екологічної кризи та забезпечення громадянам безпечних умов життя, які у більшій мірі залежать від умов праці. У трудовій сфері питання безпеки працюючих стоїть досить гостро. Це пов'язано з використанням застарілих технологій у виробництві, які є небезпечними для працюючих. Через застаріле обладнання виникає інша не менш значуща проблема — нераціональне використання природних ресурсів та руйнування екосистеми Землі. Тому вирішення багатьох проблем у сфері праці матиме позитивний вплив на стан екологічної системи, через впровадження ресурсозберігаючих технологій.

Завдання для ефективної реалізації концепції сталого розвитку актуалізує ряд вимог до праці, якості трудового життя та визначаються через надання гарантій зайнятості; забезпечення гідної оплати праці; сприятливі умови праці; розвиток персоналу.

Аналіз показників трудової сфери в Україні вказує на наявність суттєвих проблем, вирішення яких потребує якісних адресних стратегій з розвитку персоналу на виробничому, регіональному та державному рівнях, забезпечення реалізації трудового законодавства, напружених та дієвих договірних правових документів на виробничому та регіональному рівнях (колективні договори, регіональні та національні угоди) з удосконалення соціа-

льно-трудоових відносин та управління трудовою сферою. Без належного та прискореного вирішення проблем у трудовій сфері реалізація концепції сталого розвитку в Україні матиме зворотній характер, замість позитивного впливу на сфери життя населення. Україна ризикує на тривалий термін закріпити існуючі недоліки своєї системи, а з ними і порушення прав у сфері праці, недостатні гарантії зайнятості населення, низький рівень життя громадян та працюючих, шкідливі та небезпечні умови праці, низькі можливості розвитку персоналу.

Це обумовлює проведення аналізу окремих індикаторів трудової сфери, які, з одного боку, демонструють потреби оновлення цієї сфери, а з іншого вказують на перешкоди та загрози реалізації принципів сталості в сучасних умовах.

Зайнятість населення розкриває один з найважливіших аспектів соціально-економічного життя людини, пов'язаний із задоволенням її потреб у побуті та у сфері праці. Саме тому, для ефективної реалізації концепції сталого розвитку показники зайнятості населення відіграють базове значення. Це підтверджується змістом підсумкового Документу конференції ООН по сталому розвитку (РІО+20), яка проходила 20—22 червня 2012 року в Ріо-де-Жанейро [6].

Розвиток сфери зайнятості в Україні є досить стабільним, за період 2010—2011рр. рівень зайнятості населення віком 15—70 років зріс на 0,6 %, а у населення працездатного віку на 0,8 % [1]. Але цього рівня позитивних змін недостатньо для вирішення ряду питань у сфері зайнятості, для українського населення актуальними залишаються проблеми пошуку роботи та працевлаштування. Це підтверджується даними соціологічного опитування «Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг» [4], в якому 80,3 % респондентів зазначили, що мають досить обмежені можливості знайти роботу за кваліфікацією з достатнім рівнем оплати праці. Таким чином, існуючі проблеми у сфері праці становлять значні перешкоди для розвитку інших сторін трудової сфери, які впливають на реалізацію концепції сталого розвитку.

Значення гідної оплати праці у реалізації концепції сталого розвитку є одним з найважливіших, оскільки оплата праці є тим головним джерелом, за рахунок якого працівник задовольняє свої життєві потреби та потреби своєї сім'ї. Тому рівень оплати праці повинен бути достатнім для відтворення робочої сили як фактора виробництва, а також давати можливості для інвестування в дітей, сім'ю та майбутні покоління.

На фоні щорічного зростання номінального рівня заробітної плати реальна заробітна плата працівників протягом 2006—2011рр. залишилася майже незмінною. Відношення кількості мінімальних споживчих бюджетів до середньої заробітної плати найбільшим було у 2008 році (2,89) та вже у 2010 р. становило 2,56. Така тенденція була пов'язана з кризовими явищами в економіці, у 2011 році спостерігається незначне збільшення мінімального споживчого бюджету до 2,76, з початку 2012 року цей показник зріс на 0,1. Такий рівень оплати праці є недостатнім для того, щоб покращити рівень життя населення, оскільки не задовольняє навіть базові потреби існуючого покоління. Для реалізації принципів сталого розвитку перед оплатою праці постає більш глобальне завдання — забезпечити гідний рівень життя не тільки теперішнім поколінням, а й майбутнім, що існуюча система оплати праці забезпечити не здатна. Це свідчить про те, що заробітна плата не реалізовує одну з основних своїх функцій — відтворюючу.

Таким чином, хоча номінальна заробітна плата щороку збільшується, реальне зростання є несуттєвим для ефективного досягнення принципів сталого розвитку щодо гідного існування та розвитку теперішніх та майбутніх поколінь. Це обумовлює необхідність одночасного залучення та активізації інших факторів у системі управління підприємствами, які зможуть частково компенсувати визначені недоліки в оплаті праці.

Умови праці відіграють важливу роль у досягненні сталого розвитку в Україні, оскільки на її території розташована велика кількість промислових підприємств, 70,6 % з яких, не відповідають вимогам санітарного законодавства. Вагомими причинами формування несприятливих умов праці залишаються недосконалі технології, використання застарілого обладнання, машин і механізмів та їх несправність, неефективність та невикористання засобів захисту працюючими, порушення правил охорони праці, режимів праці і відпочинку.

На шляху реалізації сталого розвитку умови праці виступають одним з основних гальмуючих механізмів, оскільки впливають на всі три сфери сталого розвитку. На рис. 2 визначена роль та місце умов праці у досягненні сталого розвитку національної економічної системи в Україні. Дані схеми підтверджують, що без впровадження ресурсозберігаючих та ефективних технологій працівники будуть надалі працювати в небезпечних для здоров'я та життя умовах, що позначиться на реалізації напрямів соціальної сфери, економічний розвиток стане неможливим через те, що вітчизняне виробництво буде неконкурентоспроможне, а надмірне

використання природних ресурсів може призвести до поглиблення екологічної кризи. Тому для ефективної реалізації концепції сталого розвитку, необхідно кардинально змінити підхід по забезпечення умов праці, без цього принципи сталого розвитку не зможуть бути впроваджені в жодну сферу.

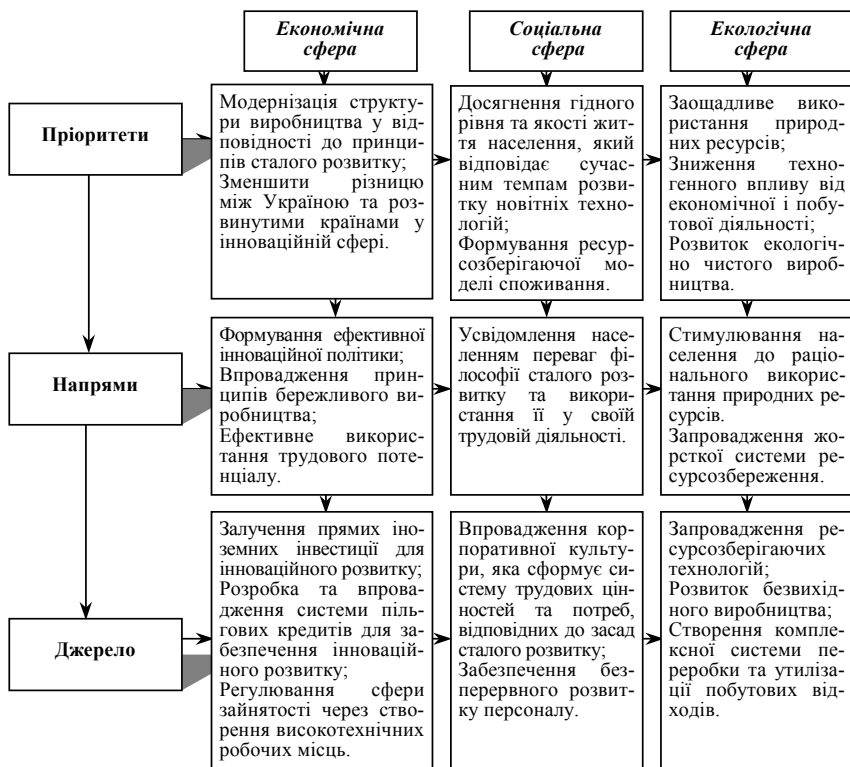

Рис. 2. Умови праці у забезпеченні концепції сталого розвитку

За таких умов сталий розвиток не зможе бути реалізований у своїх позитивних властивостях. Такий стан є перешкодою інноваційного розвитку країни, він закріплює застарілу матеріально-технічну базу багатьох вітчизняних підприємств. Постійний розвиток не є вигідним ні роботодавцям, які воліють зберегти кошти; ні працівникам, які вже багато років працюють за одним і тим самим устаткуванням та втратили потребу у професійному зростанні. Така ситуація є досить небезпечною не лише для функціонування окремих підприємств, а й для розвитку трудового потенціалу, підтримання конкурентоспроможності та забезпечення умов гідної праці

на території всієї країни, а головне для усвідомлення переваг та запровадження сталого розвитку національної економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Досягнення сталого розвитку є глобальним інтересом, в якому Україна дала свою згоду та визначила коло міжнародних обов'язків, за якими має здійснити перехід системи господарювання та вдосконалити суспільні відносини. Реалізація цих обов'язків базується на трьох складових сталого розвитку: економічній, соціальній та екологічній, базисом яких є праця. Наявність слабких сторін у трудовій сфері є загрозою для реалізації сталого розвитку, тому задача виконання Україною взятих перед світовою спільнотою обов'язків щодо впровадження та реалізації засад сталого розвитку, актуалізує потребу оновлення трудової сфери зокрема.

Література

1. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Донелла Медоуз, Йорген Рандерс, Деннис Медоуз. Пределы роста. 30 лет спустя. — М.: ИКЦ «Академкнига», 2007. — 342 с.
3. Колот А. М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: Монографія. — К.: КНЕУ, 2003. — 230 с.
4. Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: У 2-х т. Том 2: Таблиці і графіки / За ред. д-р філос. наук Є. І. Головахи, д-р соц. наук М. О. Шульги. — К.: Інститут соціології НАН України, 2011. — 480с.
5. Устойчивое развитие: теория, методология, практика: Учебник / Под ред. проф. Л. Г. Мельника (Украина). — Сумы: Университетская книга, 2009. — 1216 с.
6. Будущее, которого мы хотим [Электронный ресурс]: итоговый документ Конференции ООН по устойчивому развитию. — Режим доступа: <http://daccess-ods.un.org/TMP/6854440.56987762.html>
7. Достойный труд — высшая цель и жизненная необходимость. Доклады и тезисы докладов Круглого стола «Достойный труд в XXI веке» / под ред. Р. П. Колосовой. — М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2005. — 422с.
8. Аналіз сталого розвитку — глобальний і регіональний контекст: моногр. / Міжнар. рада з науки (ICSU) [та ін.]; наук. кер. М. З. Згуровський. — К.: НТУУ «КПІ», 2010. — Ч. 2. Україна в індикаторах сталого розвитку. — 359с.
9. Сталій розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром.-сті. — Донецьк, 2012. — 534с.

Статтю подано до редакції 14.06.2012 р.